

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. РАХМОНОВ Зафаржон Зайниддинович ДАВЛАТ ХИЗМАТИ ВА ДАВЛАТ ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТИНИНГ ЎЗАРО ФАРҚЛИ ТОМОНЛАРИ	8
2. ХУДЖАМОВА Камола СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО И ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА	13
3. ХАМРОЕВ Элдор Отамуродович СТАТУС СТОЛИЦЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН – ГОРОД ТАШКЕНТА КАК ГОРОД РЕСПУБЛИКАНСКОГО ПОДЧИНЕНИЯ.....	23

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

4. БАБАКУЛОВ Зафар Курбонназарович ТОВАР БЕЛГИСИГА ПАРОДИЯ ЁКИ КИНОЯ: ҚОНУНИЙ ЁКИ НОҚОНУНИЙ ҲИСОБЛАШ МАСАЛАСИ.....	32
5. DJUMANOV Askar LEGAL ANALYSIS OF MONEY AS THE OBJECT OF CIVIL RIGHTS	38
6. ДЖАМБАКИЕВА Феруза Бахтахуновна ТАДБИРКОРЛИК СОҲАСИДА ВОСИТАЧИЛИК ШАРТНОМАСИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ.....	43
7. МАҲМУДХОДЖАЕВА Умида Муминовна БОЛАДАН АЛОҲИДА ЯШАЁТГАН ОТА (ОНА)НИНГ ОТА-ОНАЛИК ҲУҚУҚЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ МУАММОЛАРИ.....	48
8. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ХАЛҚАРО АРБИТРАЖ НИЗОЛАРИНИ СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТОМОНИДАН ҲАЛ ЭТИЛИШИ МАСАЛАЛАРИ	54
9. АБДУҚОДИРОВ Абдурауф Баходир ўғли ЮРИДИК ШАХС МИЛЛАТИНИ АНИҚЛАШДА НАЗОРАТ МЕЗОНИНИ ҚЎЛЛАШ МУАММОЛАРИ	62

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

10. АДИЛОВ Бахрамбек Кахраманович ЖИНОИЙ ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИНГ ТАВСИФИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	68
11. DJALILOV Furkat ISSUES OF LIABILITY FOR CRIMES RELATED TO THE PROPERTY INTERESTS OF A CIVIL SERVANT IN THE CRIMINAL LAW OF SOME FOREIGN COUNTRIES	76

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

12. НИЯЗОВ Максуд Кадамович ДОПУСТИМОСТЬ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ, ПОЛУЧЕННЫХ В ПРОЦЕССЕ ПРИМЕНЕНИЕ МЕР ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИНУЖДЕНИЯ НА СТАДИИ ДОСЛЕДСТВЕННОЙ ПРОВЕРКИ.....	84
---	----

13. ГОФУРОВ Бобур Аскаржон угли ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ СЛУШАНИЕ ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ.....	95
--	----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

14. САИДОВА Лола Абдувахидовна ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	100
15. АЗХОДЖАЕВА Роза Алтыновна МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ГЕННО-МОДИФИЦИРОВАННЫХ ПРОДУКТОВ В РАМКАХ ВТО	106

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

16. ИШАНХОДЖАЕВ Саидахмад Акрамович ЎЗБЕКИСТОНДА ТОВАР-ХОМ АШЁ БИРЖА САВДОЛАРИДА ПРОФЕССИОНАЛ ФАОЛИЯТНИ ТАРТИБГА СОЛИШГА ОИД АЙРИМ МАСАЛАЛАР	112
17. САФАРОВ Темур Уктамович ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ ВА БОШҚАРУВИ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ОЧИҚЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ	120
18. ТИЛЛАБОЕВ Шохрухбек ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ОПЫТА ВЕЛИКОБРИТАНИИ И ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ В ЗАКОНОДАТЕЛЬНО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	125
19. ТОШБОЕВА Робия Собировна ТРАНСГРАНИЧНЫЕ ВОДЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ВОДНО-КАДАСТРОВОЙ ИНФОРМАЦИИ УЗБЕКИСТАНА.....	131

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

АБДУҚОДИРОВ Абдурауф Баходир ўғли
Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги соҳасида
стратегик халқаро маркази юристи
Email: mustread707@gmail.com

ЮРИДИК ШАХС МИЛЛАТИНИ АНИҚЛАШДА НАЗОРАТ МЕЗОНИНИ ҚЎЛЛАШ МУАММОЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): АБДУҚОДИРОВ А.Б.
Юридик шахс миллатини аниқлашда назорат мезонини қўллаш муаммолари // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2022) Б. 62-67.

 3 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-3-9>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада юридик шахс миллатини аниқлаш учун қўлланиладиган назорат мезонининг келиб чиқиш сабаблари, (тарихи) бугунги кундаги аҳамияти, қўлланилиш соҳалари, миллий ва халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар, суд қарорларида акс этиши ўрганилган. Шунингдек, муаллиф томонидан ушбу мақолада назорат мезони фақат юридик шахс миллатини аниқлаш мақсадидагина қўллаш мумкинлиги ҳамда тарихда ва бугун назорат мезони қўлланилиш мақсадлари орасида маълум бир фарқлар мавжудлиги исботланган, яъни назорат мезони юридик шахс шахсий қонунини аниқлашда қўлланилмаслиги баён этилган. Шу билан бирга назорат мезони юридик шахс ҳақиқатда қайси давлатга мансублигини аниқлашда инкорпорация ёки ўтроқлик мезонидан афзаллиги ўз исботини топди.

Калит сўзлар: назорат мезони, юридик шахс, санкция, давлатга тегишлилик, “душман”, иқтисод, инвестиция, уруш, тинчлик.

АБДУҚОДИРОВ Абдурауф Баходир угли
Юрист Международного стратегического центра
в сфере продовольствия и сельского хозяйства
Email: mustread707@gmail.com

ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ КРИТЕРИЙ КОНТРОЛЯ ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОСТИ ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются причины возникновения критерий контроля, используемый для определения национальности юридического лица, его значение, область применения, отражения в национальных, международно-правовых актах и в судебных решениях. Также, в статье автор доказывает, что критерий контроля могут быть использован только для определения национальности юридического лица, и что существуют определенные различия между назначением критериев контроля в истории. На основании национальных нормативных актов, международных договоров, научных доктрин, то есть критерий контроля не применяется к определению личного закона юридического лица. Определено, что критерий контроля является более удобным и приоритетным, чем критерий инкорпораций или местонахождения при определении государства, которому фактически

принадлежит юридическое лицо.

Ключевые слова: критерии контроля, юридическое лицо, санкции, государственная принадлежность, «враг», экономика, инвестиции, война, мир.

ABDUKODIROV Abdurauf

Lawyer of International Strategic Centre for Agro-food Development

Email: mustread707@gmail.com

PROBLEMS OF APPLICATION OF CONTROL CRITERIA IN DETERMINATION OF NATIONALITY OF A LEGAL ENTITY

ANNOTATION

This article examines the reasons for the origin (history) of the control criteria which is used to determine the nationality of a legal entity, its current significance, areas of application, and its reflection in national and international legal acts and in court decisions. The author also proves in this article that the control criteria can be used only to determine the nationality of the legal entity, and that there are certain differences between the purpose of the control criteria in history and today on the basis of national regulations, international treaties, scientific doctrine that is, the test of control does not apply to the determination of the personal law of a legal entity. It is determined that the criterion of control is more convenient and priority than the criterion of incorporation or seat in determining the state to which the legal entity actually belongs.

Keywords: control criteria, legal entity, sanctions, belonging to state, “enemy”, economy, investment, war, peace.

Юридик шахс миллатини аниқловчи мезон сифатида пайдо бўлган ва бошқа мезонлардан “ёшроқ” мезон назорат мезони бўлиб, юридик шахсни ҳақиқатда қайси давлатга тегишли эканлигини, яъни унинг асл эгаларини аниқлашнинг энг ишончли ва айни пайтда мураккаб усули ҳисобланади. Шу боисдан назорат мезони алоҳида тадқиқот объекти сифатида ўрганиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Албатта, назорат мезонидан ташқари юридик шахс миллатини аниқловчи инкорпорация ва ўтроқлик мезонлари ҳам мавжуд.

Бироқ, ушбу мезонларни биргаликда илмий иш объекти сифатида ўрганиш тадқиқот доирасининг ҳаддан зиёд кенгайиб кетиши ҳамда юридик шахс миллатини аниқлашнинг энг самарил йўли айнан назорат мезони эканлиги жиҳатидан қуйида фақат назорат мезони ҳақида муҳокама қилинади. Шу маънода Ю.И. Монастырскаянинг қуйидаги фикри асосли эканлиги ҳам исботланади : “юридик шахснинг миллатини аниқлашда ҳар қандай мезонни қўллашдан мақсад унинг ҳақиқий миллатини аниқлашдан иборат бўлиб, фақат назорат мезони бу мақсадга эришишга имкон беради” [1, Б.117].

Назорат мезонига кўра, юридик шахснинг иштирокчилари қайси давлатга тегишли бўлса, шу давлат унинг миллати ҳисобланади. Ушбу қарашни 1889 йилда П. Варейль-Соммьер назорат мезонини ҳимоя қилиб шундай деган эди: “юридик шахс – гуруҳ аъзоларини бирлаштириш мақсадида уларнинг устига ташланган энгил пардадан бошқа нарса эмас; у (юридик шахс) уларни бир шахсга жамлайди, бу эса улардан ҳеч қандай фарқ қилмайди, чунки у (юридик шахс) уларнинг ўзи; унинг (юридик шахснинг) миллати уларнинг миллатидан бошқа бўлиши мумкин эмас” [2, Б.262]. Албатта, бу фикрга фақат юридик шахс миллатини аниқловчи бир мезон сифатида қўшилиш мумкин, холос. Зеро, бугунги иқтисодий шароитда юридик шахс ва унинг аъзолари миллати бир миллатга тегишли бўлиши кам учрайдиган ҳолатдир.

Назорат мезонининг бугунги кундаги аҳамияти ҳақида сўз юритишдан олдин ушбу мезоннинг келиб чиқишининг сабаблари ҳақида тўхталиш лозим. А.В. Асосковнинг фикрича, назорат мезони сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан юридик шахсни давлатга тегишлилигини кўрсатувчи энг ишончли мезон бўлиши керак эди [3, Б.35]. Бундан ташқари, ҳарбий низолар ҳам юридик шахснинг ҳақиқатда қайси давлатга тегишли эканлиги масаласини долзарб мавзуга айлантирди. Чунки, назорат мезонини қўллаш билан компания пардасини олиб ташлаш орқали компания ортига яширинган душманга етиб олишни ҳоҳлашган [4, Б.186].

Ушбу мезонни қўллаш миллоднинг XII асрида рим Папаси Иннокентий IV томонидан таклиф қилинган бўлсада, уни кенг миқёсда қўллаш Биричи жаҳон уриши пайтига тўғри келади

[1, Б.116]. Назорат мезонининг дастлаб “душман давлатлар”га нисбатан амал қилиши айрим давлатларнинг қонунлари билан мустақамланган. Жумладан, 1914 йилда Англияда “Душман давлатлар билан савдо қилиш тўғрисида”ги қонун қабул қилинган ва назорат мезонининг моҳиятини очиб берган машхур Continental Tyre and Rubber Company Ltd. v. Daimler Company Ltd суд ишида асос бўлиб хизмат қилади. Унга кўра душман давлатлар ҳудудида жойлашган ёки у томонидан назорат қилинадиган ташкилотлар душман ҳисобланган. Шунга асосан “Даймлер иши”да Англия Лордлар палатаси гарчи компания Англия ҳудудида ташкил этилган бўлсада, акцияларнинг асосий қисми немис фуқароларига тегишли бўлганлиги, яъни назорат қилинганлиги учун компанияни душман компания деб топган.

Суд ишларининг таҳлили асосий эътибор юридик шахснинг “душман”лигини аниқлашга қаратилганлигин кўрсатади. Silesian American Corp. v. Clark [5], Kaufman v. Société Internationale Pour Participations Industrielles Et Commerciales S. A. [6], Uebersee FinanzKorporation A.G. v. McGrath [7], Continental Tyre and Rubber Company (Great Britain) Ltd. v. Daimler Company Ltd [8] – мазкур суд ишларининг баърида ва умуман то Иккинчи жаҳон уришидан кейинги давргача бўлган суд ишлари назорат мезони ўзининг соф юридик маъносида қўлланилмаган, яъни шунчаки мақсад, агар компания аслида душман давлатга тегишли бўлса унга нисбатан санкция қўллашдан иборат бўлган. Шунини қайд этиш керакки, халқаро муносабатларда дипломатик хатога йўл қўймаслик учун юридик шахснинг душман давлатга тегишли эканлиги унинг ҳақиқий эгаси аниқлангунга қадар давом этиши керак.

Шунингдек, Ю.И.Ереманиннинг фикрича, “айрим муаллифлар ҳозирги вақтда мазкур мезон нафақат ҳарбий операциялар жараёнида қўлланилиши мумкин, балким тинчлик вақтларида халқаро ташкилотларнинг қарорлари асосида, жумладан БМТ Хавфсизлик Кенгашининг тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш мақсадидаги санцияларини ижро этиш учун қўлланилиши мумкин деб ҳисоблашади” [9, Б.91]. Бундай муаллифлар қаторига Л.П.Ануфриевани қўйиш мумкин. Чунки, у ҳам “бугунги амалиётда бундай мезон нафақат ҳар қандай ҳарбий амалиётлар ўтказиш жараёнида, балки халқаро ташкилот қарори асосида мутлақо тинч даврда ҳам қўлланилиши мумкин” деб такидлайди [10, Б.43]. Бироқ, назорат мезонининг бундай вазиятларда қўлланилиши барибир унинг даслабки қўлланилиши, яъни уруш вақтларида қўлланилиши билан бир хил маънога эга. Фақат бу сафар айна бир давлатнинг “душмани” эмас, халқаро ҳамжамиятнинг “душмани” ҳақида сўз бормоқда.

Шундай қилиб “назорат мезони уруш вақтида иқтисодий тартибга солишда махсус ва мутлоқ манфаатларга хизмат қилган ҳамда юридик шахсларнинг миллатини ўрнатишда анъанавий мезонларнинг ҳаракатини ҳеч қачон истисно этмаган” [11, Б.116]. Бироқ, бугунги кунда юридик шахснинг, унинг капиталининг ҳақиқатда қайси давлатга тегишлилигини ўтроқлик, инкорпорация ва эксплуатация маркази мезонлари билан аниқлаш В.П.Звеков айтганидек формал хусусият касб этади [12, Б.427], яъни аниқлаб бўлмайди.

Шу боисдан назорат мезонининг аҳамияти ҳақида Н.Н.Вознесенская шундай дейди: “ўз ҳудудида чет эл капиталига, айниқса иқтисодийнинг муҳим соҳаларига рухсат берувчи ҳар қандай давлат учун у ёки бу йирик корхонага аслида ким эгалик қилиши, кимнинг капитали ва манфаатлари борлиги аҳамиятсиз бўлмаслиги керак. Бу масалага инкорпорация мезони жавоб бера олмайди, уни яширади, бу ҳолатда инвесторнинг иқтисодий алоқасини ўрнатиш жуда муҳим ҳисобланади” [13, Б.124]. Бироқ, юридик шахс капитали кимга тегишли эканлигини аниқлаш мураккаб ҳисобланади ва капитал эгаларининг тез-тез ўзгариб туриши эҳтимолининг мавжудлиги назорат мезонини қўллашни қийинлаштиради.

Шунингдек, М.А.Манукяннинг назорат мезонига оид қуйидаги фикрини тўғри деб ҳисоблаш мумкин, фақат қисман: “назорат мезони халқаро хусусий ҳуқуқ нуқтаъи назаридан юридик шахс шахсий қонунини аниқлаш усули сифатида одатда қўлланилмайди, ушбу механизм воситасида юридик шахснинг ўзига хос “корпоратив тўр остига кириши” амалга оширилади ва фақат юридик ҳамда жисмоний шахсларни “миллий” ва “душман”лигини аниқлаш учун унинг акциядорларининг давлатга тегишлилиги аниқланади” [14, Б.159]. Аслини олганда эса назорат мезонини юридик шахс шахсий қонунини аниқлаш учун қўллаш мумкин эмас. Агар қўлланилса, юридик шахснинг эмас, аксинча унинг аъзолари бўлган шахсларнинг ҳуқуқ субъекти эканлигига эътибор қаратилади. Қолаверса, коллизия боғловчи ҳуқуқий бирлик сифатида бутун бошли юридик шахсни қамраб олади, уни назорат қилувчиларни эмас [4, Б.186].

Назорат мезони аҳамияти ҳақида 1916 йилда Франция Адлия вазирлиги циркулярида шундай қайд қилинади: “компанияларга нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқий шакллар: на маъмурий марказ жойи, на бошқа белгилар фуқаролик ҳуқуқида юридик шахс миллатини аниқлаш учун

етарли эмас, зеро гап жамиятнинг ҳақиқий характердаги фаолияти ҳақида кетмоқда” [15, Б.42]. Ҳақиқатда ҳам ҳар қандай мезонни қўллашдан асосий мақсад юридик шахс ҳақиқатда қайси давлатга тегишли эканлигини аниқлаш ва бу ҳолда фақат назорат мезони ушбу талабни бажара олади.

Ҳар бир давлат ўзининг маҳаллий тадбиркорлик субъектларини ички ва ташқи бозорда қўллаб-қуватлайди ҳамда улар учун турли имтиёзларни тақдим этади. Шу вақтда юридик шахснинг ҳақиқатда кимга тегишли эканини аниқлаш давлатнинг ички манфаатларига, ўзининг маҳаллий тадбиркорлик субъектларига зарар келтириш мумкин. Шунинг учун миллий қонунчиликда ва халқаро шартномаларда юридик шахс миллатани аниқлаш мезони сифатида ўтроқлик мезони, нафақат уруш вақтида, балким “тинчлик вақтларида” ҳам қўлланилмоқда.

Хусусан, Мадагаскар Республикасининг “Халқаро хусусий ҳуқуқ ва ички ҳуқуқнинг умумий қоидалари тўғрисида”ги 1962 йилги Ордонанснинг 22-моддасига асосан: “юридик шахснинг жойлашган жойи Мадагаскарда бўлганда унинг табиати ва мақсадига мос бўлган Мадагаскар томонидан тан олинадиган барча ҳуқуқлардан фойдаланилади. Шу билан бирга, агар уларнинг иши қандайдир йўл билан бўлса ҳам хорижлик назоратига берилган бўлса ёки органлар хорижликка қарам бўлса фақат хорижлик томонидан тан олинадиган ҳуқуқлардан фойдаланишади” [16, Б.425].

Бошқа томондан, М.М. Богуславскийнинг назорат мезонининг “истисно характер касб этиши ва унинг қўлланилиши махсус мақсадлар билан белгиланиши” [17, Б.201] ҳақидаги фикрига қўшилиш мумкин. Мисол учун, АҚШ томонидан маълум бир давлатга қарши иқтисодий санкциялар киритилганда назорат мезони қўлланилади. Шунингдек, оммавий-ҳуқуқий муносабатларда ҳам маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни ҳимоя қилиш ва иқтисодиётнинг маълум соҳасига чет эллик шасхлар томонидан назорат қилинадиган юридик шахслар кириб келишини олдини олиш мақсадида ҳам назорат мезони қўлланилади.

Шу маънода Е.Б. Дьяченко айтганидек [18, Б.201], давлат учун устувор бўлган фаолиятнинг алоҳида соҳаларида назорат мезонидан фойдаланган ҳолда юридик шахснинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаш мумкин. Лекин, қайд этиш керакки, мазкур соҳаларди юридик шахс миллатини ўрнатиш мезони сифатида назорат мезонининг ягона қоидасини ўрнатиб бўлмайди. Бир соҳада ўрнатилган қоида бошқа соҳадан бутунлай фарқ қилиши мумкин. Мисол учун:

“Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги Қонуннинг 8-моддасига асосан устав фондида чет эл инвестицияларининг улуши ўттиз ва ундан ортиқ фоизни ташкил этган юридик шахслар томонидан оммавий ахборот воситалари таъсис этилишига йўл қўйилмайди [19].

“Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонуннинг 2-моддасига асосан қияларининг (улушларининг, пайларининг) ёки устав фондининг (устав капиталининг) камида ўн беш фоизини чет эл инвестициялари ташкил этадиган корхоналар Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар ҳисобланади [20].

Албатта, назорат мезонининг Ўзбекистон қонунчилигида акс этиши Ўзбекистоннинг иқтисодий ва сиёсий мақсадлари ҳамда жисмоний ва юридик шахслар манфаатларини ҳимоя қилишга интилишини ифодалайди.

Шунингдек, оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан дипломатия ҳимоя соҳасида ҳам юридик шахсларга нисбатан назорат мезони қўлланилади. Бунда, айрим муаллифларга кўра, хорижий компания устидан назорат қилишда акциядорларнинг эллик фоиз акция ёки бошқа улушга эга бўлиши ушбу акциядорларга дипломатик ҳимоядан фойдаланиш ҳуқуқини беради [21, Б.340-361]. Албатта, назорат мезонини амалга ошириш учун акция ёки улушнинг миқдори давлатлар миллий қонунчилигида турлича ифодаланиши мумкин.

Юридик шахс миллатига оид илмий тадқиқот ишлари шуни кўрсатадики, 1965 йилда қабул қилинган Давлатлар ва ажнабий шахслар ўртасидаги инвестицияга доир низоларни ҳал этиш тартиби тўғрисидаги Вашингтон конвенциясининг (Вашингтон конвенцияси) 25-модда, 2-қисм, б-бандида назорат мезони қўлланилиши мумкинлиги ҳақида қоида бор, яъни: низони арбираж ёки ярашув йўли билан ҳал этиш учун Давлатлар ва ажнабий шахслар ўртасидаги инвестицияга доир низоларни ҳал этиш бўйича марказга (Марказ) топшириш бўйича келишувга эришилган кунда низода тараф сифатида иштирок этувчи Давлатдан бошқа Аҳдлашувчи давлатнинг юридик шахси ҳисобланган ҳар қандай юридик шахс, шунингдек, келишувга эришилган кунда низода тараф сифатида иштирок этувчи Аҳдлашувчи давлатнинг юридик шахси ҳисобланган ҳар қандай юридик шахс, агар мазкур юридик шахсга нисбатан назоратни амалга оширувчи чет эллик шахслар ушбу Конвенция мақсадлари учун ушбу юридик шахсни бошқа Аҳдлашувчи давлатнинг юридик шахси сифатида деб топиш тўғрисида тарафлар келишувга эришган

бўлсалар ушбу юридик шахслар иштирокидаги низолар Марказ томонидан кўриб чиқилиши мумкин [22].

Вашингтон Конвенциясининг 25-моддасида ифодаланган қоида инкорпорация ёки инкорпорация ва ўтроқлик мезонлари бирлашмаси юридик шахс миллатини аниқлашнинг асосий мезонларини ташкил этишини, назорат мезони эса истисно ҳолатларда ва тарафларнинг аниқ ифодаланган келишуви мавжуд бўлганда қўлланиши мумкинлигини кўрсатади. Бироқ, Марказ томонидан кўриб чиқилган халқаро инвестициявий низолар таҳлилидан амалиёти назорат мезонини қўллаш ҳам аҳамиятга эга эканлигини кўриш мумкин.

Хусусан, Агуас дел Тунари (АдТ) Боливия Республикасига қарши иши [23]. Вашингтондаги марказ томонидан кўрилган бўлиб, назорат мезонидан унумли фойдаланилган. Агуас дел Тунари 1999 йилда Боливия Республикаси билан концессия шартномасини имзолайди. Бироқ, 2000 йилга келибоқ шартнома бекор қилинади ва компания 1992 йилда Нидерландия ва Боливия ўртасида тузилган икки томонлама инвестиция шартномаси асосида давлат устидан ICSIDга ариза беради. Ваҳоланки, Агуас дел Тунари Боливия Республикасининг юридик шахси ҳисобланган, яъни бу ерда суд компания инкорпорация мезонини қўллаши лозим бўлиб, компания маҳаллий бўлганлиги учун ишни кўришга юрисдикцияси мавжуд эмаслиги сабабли рад этиши лозим бўлган.

Лекин, Агуас дел Тунари улушининг 20 % Боливия давлатига, 20 % Уругвай компаниясига ва 55 % Кайман оролларида ташкил этилган “Интернешнл Вотер”га тегишли эди. Ўз навбатида “Интернешнл Вотер” 100% улуши АҚШга тегишли “Бечтел” эгалик қилган. Айни пайтда концессия шартномаси бекор қилингунга қадар “Бечтел” Люксембургга “миграция қилади” ва унинг улуши тўлиқлигича Нидерландия компаниясига ўтиб кетади. Шу сабабли Агуас дел Тунари 1992 йилги Нидерландия ва Боливия Республикалари ўртасидаги икки томонлама инвестиция шартномасининг 1-моддасига асосан назорат мезонини қўллаган ҳолда хорижий компания Боливия устидан даъво аризаси берган ва ICSID ўз юрисдикциясини мазкур иш бўйича мавжудлигини тасдиқлаган [23].

Албатта, назорат мезонининг юридик шахс ҳақиқатда қайси давлатга мансублигини аниқлашдаги афзалигига қарамасдан А.О. Иншакова И.А.Турбиналарнинг [24, Б.340-361]. халқаро иқтисодий муносабатлар динамикаси юридик шахсларнинг миллатини аниқлашда ягона мезондан фойдаланишга имкон бермайди деган фикрига қўшилиш ўринлидир. Чунки, ягона мезоннинг, бу ўринда, назорат мезонининг яқка ҳолда юридик шахс миллатини аниқлашга нисбатан қўлланилиши кутилган самарани бермайди. Зеро, назорат мезонининг асосий белгиси – акциядорлар беқарорлиги ҳамиша мавжуддир.

Юқоридаги ҳолатлардан, яъни назорат мезони қўлланилиш келтирилган мисоллардан хулоса қилиш мумкинки, назорат мезони юридик шахснинг шахсий қонунини аниқловчи коллизион боғловчи эмас, аксинча оммавий-ҳуқуқий муносабатларда ҳақиқатда юридик шахс кимга тегишли эканлигини аниқловчи, яъни миллий юридик шахсларни чет эл юридик шахсидан ажратиш учун қўлланилувчи мезондир.

Назорат мезони сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан қайси давлатга мансублигини аниқлашда қўллашнинг қулай усул эканлиги жиҳатидан юридик шахс миллатини аниқлашда қўлланилади. Лекин, назорат мезони “беқарорлик” ва “мавхумлик”га эга бўлганлиги учун ҳам юридик шахс миллатини аниқлашда етакчи ёки ягона мезон вазифасини бажара олмайди.

Назорат мезони яъни “корпоратив тўр остидаги шахс”ни топилганда ёрдам беради. Айни пайтда, юридик шахс аслида кимга тегишли эканлигин аниқламасдан туриб, яъни назорат мезонини қўлламасдан туриб юридик шахсга нисбатан қонунда ёки халқаро шартномаларда белгиланган имтиёзлар, режимларни қўллаш давлат ва жамият манфаатларига зарар келтириши мумкин. Айнан назорат мезони чет эл юридик шахсларига мамлакатда маълум бир фаолият билан шуғулланиш ёки шуғулланмаслигини белгилаб беради.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Монастырская Ю.И. Значение критерия контроля при определении национальности юридического лица// Журнал российского права. – 2006. – № 3. – С. 116. (Significance of the control criterion in determining the nationality of a legal entity). — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/znachenie-kriteriya-kontrolya-pri-opredelenii-natsionalnosti-yuridicheskogo-litsa>

2. Ладыженский А.М. Теории национальности юридических лиц в международном частном праве / А.М. Ладыженский // Советский ежегодник международного права. 1964 – 1965. – М.: Наука, 1966. – С. 260 – 275. (Theories of the nationality of legal entities in private international law). —

URL: <https://naukaprava.ru/catalog/293/5413/548994>.

3. Асосков Л. В. Правовые формы участия юридических лиц в международном коммерческом обороте. – Москва.: Статут, 2003. — С. 35. (Legal Forms of Participation of Legal Entities in International Commercial Relations)

4. Doralt P. Anerkennung auslandischer Gesellschaften // Juristische Blätter. - 1969. - S. 186.

5. Silesian American Corp. v. Clark, 332 U. S. 469, 68 S. Ct. 179, 92 L. Ed. 81 (1947).

6. Kaufman v. Société Internationale Pour Participations Industrielles Et Commerciales S. A., 343 U.S. 156, 72 S. Ct. 611, 96 L. Ed. 853 (1952).

7. Uebersee Finanz-Korporation A.G. v. McGrath, 343 U. S. 205, 72 S. Ct. 618, 96 L. Ed. 888 (1952).

8. Continental Tyre and Rubber Company (Great Britain) Ltd. v. Daimler Company Ltd., 1 K.B. 893 (1915).

9. Еремина Ю.И. Критерии определения личного закона и национальности юридического лица // *Juvenis scientia*. – 2015. - № 1. – С91. (Criteria for determining the personal law and nationality of a legal entity) — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-opredeleniya-lichnogo-zakona-i-natsionalnosti-yuridicheskogo-litsa>.

10. Ануфриева Л.П. А73 Международное частное право: В 3-х т. Том 2. Особенная часть: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство БЕК, 2002. — С.43.

11. Аухатов А.Я. Определение применимого к юридическим лицам права (Сравнительный анализ права РФ, ФРГ и ЕС) : Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. – С.116.

12. Комментарии к ГК РФ части третьей (постатейный) / Отв. ред. КИ. Марышева, К.Б. Ярошенко. - С. 427.

13. Вознесенская Н. Н. Юридические лица в международном частном праве России и ЕС // *Известия вузов. Правоведение*. 2009. № 3. – С. 124. (Legal entities in private international law of Russia and the EU) — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yuridicheskie-litsa-v-mezhdunarodnom-chastnom-prave-rossii-i-evropeyskogo-soyuz>

14. Манукян М. А. Понятие личного закона юридического лица (lex societatis) и критерии его определения // *Московский журнал международного права*. – 2009. - №1 – С.159. (The concept of the personal law of a legal entity (lex societatis) and the criteria for its definition) — URL: <https://www.mjil.ru/jour/article/view/1323/1224>

15. Лунц А.А. Курс международного частного права: Особенная часть. В 3-х томах / Лунц Л.А.. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юрид. лит., 1975. — С. 42. (Private International Law Course: Special Part)

16. Международное частное право: иностранное законодательство / сост. А. Н. Жильцов, А. И. Муранов. – Москва.: Статут, 2001. — С. 425. (International Private Law: Foreign Law)

17. Богуславский М.М. Принцип контроля и определение подсудности инвестиционных споров // *Международное частное право: современная практика. Сборник статей под ред. М.М. Богуславского и А.Г. Светланова*. —М.: Тон-Осгожье, 2000. - С. 201. (The principle of control and determination of the jurisdiction of investment disputes).

18. Дьяченко, Е. Б. Контроль за корпорациями : доктрина и практика / Е.Б. Дьяченко. – М. : Инфотропик Медиа, 2013. – С.87.

19. Ўзбекистон Республикасининг “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида” (янги таҳрири)ги қонуни. ЎРҚ-78-сон. 15.01.2007 // URL: <https://lex.uz/docs/1106870> (Law of the Republic of Uzbekistan “On Mass Media” (new edition) URL: <https://lex.uz/docs/1106870>

20. Ўзбекистон Республикасининг “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги қонуни. ЎРҚ-598-сон. 25.12.2019 // URL: <https://lex.uz/docs/4664142> (Law of the Republic of Uzbekistan “On investments and investment activities”) URL: <https://lex.uz/docs/4664142>

21. Vicuña O. F. Changing approaches to the nationality of claims in the context of diplomatic protection and international dispute settlement // *ICSID Review*. 2000. № 15 (2). —URL: <https://academic.oup.com/icsidreview/article-abstract/15/2/340/662049?redirectedFrom=fulltext>

22. Конвенция о порядке разрешения инвестиционных споров между государствами и иностранными лицами. // URL: <https://lex.uz/docs/2669594>

23. *Aguas del Tunari SA (AdT) v. Republic of Bolivia (Jurisdiction)*, ICSID, 2005.

24. Турбина И. А., Иншакова А. О. Вопросы определения национальности юридического лица в обновленном ГК России // *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2015. № 6. С. 39—40.